

Elokvakritiikillä on lukijoilleen merkitystä

Juha Rosenqvist

juha@film-o-holic.com

päätoimittaja, Film-O-Holic.com

Film-O-Holicissa toteutettiin vuonna 2008 elokvakritiikkiä, sen vastaanottoa ja merkitystä kartoittanut kyselytutkimus, jonka tulokset ovat monilta osin edelleen ajankohtaisia.

Elokvakritiikin merkitystä pohditaan aika ajoin siinä missä muunkin taidekritiikin. Julkaisujen toimituksissa puntaroidaan kritiikin arvoa, tarvetta ja sille annettavaa tilaa. Kritiikin tekijät miettivät kritiikkien sisältöjä. Mutta entä kritiikin kohderyhmä, yleisö?

Ketkä esimerkiksi seuraavat elokvakritiikkiä? Mistä lähteistä elokuva-arvosteluja seurataan ja kuinka paljon? Miten kritiikkiin suhtaudutaan ja onko arvosteluilla vaikutusta elokvavalintoihin?

Näihin kysymyksiin haettiin aikanaan vastausta elokuviin erikoistuneen [Film-O-Holic.comin](http://Film-O-Holic.com) taustaorganisaatiossa, Filmiverkko ry:ssä. Vastauksien saamiseksi Film-O-Holic.comin sivustolla toteutettiin lehden lukijoille suunnattu kritiikkikysely. Kyselyn tarkoituksena oli kerätä materiaalia niin julkaisun toimituksen kuin silloin vireillä olleiden hankkeiden tausta-aineistoksi. Näitä käyttötarkoituksia varten kyselyä laadittiin aikanaan muutamia raportteja, joita ei aiemmin ole julkaistu.

Kyselyn tuloksia käytiin läpi myös muutamien haastateltujen elokvakritiikoiden kanssa. Haastattelut on sittemmin julkaistu Kritiikkipakissa, jonne on koottu kritiikkiin ja sen kirjoittamiseen perehdyttävää aineistoa. Kritiikkipakki on tarkoitettu opetuskäyttöön vapaasti hyödynnettäväksi.

Vuonna 2022 toteutetun Kritiikkipakki-hankkeen myötä kävin vuonna 2008 tehtyä kyselyä ja siitä laadittuja raportteja läpi. Kyselyn ja nykyhetken välisenä aikana mediakentässä on tapahtunut merkittäviäkin muutoksia, mutta kuluneesta reilusta vuosikymmenestä huolimatta kyselyn tulokset ovat kuitenkin edelleen monilta osin olennaisia ja mielenkiintoisia. Kyselyn vastauksista käy muun muassa ilmi, millaisia merkityksiä lukijat antavat elokvakritiikille.

Kyselyn ja vastaajien taustatekijät

Elokvakritiikkiä koskeva kyselytutkimus toteutettiin internetissä vuosien 2007 ja 2008 vaihteessa. Kyseessä oli avoin nettikysely, johon tuli 221 vastausta. Kysely oli Film-O-Holic.comin sivuilla ja se oli lisäksi linkitetty sivustoilta Skenet.fi ja Plaza.fi. Kaksi viimeksi mainittua sivustoa ei ole enää toiminnassa. Film-O-Holic.com on sen sijaan toiminut yhtäjaksoisesti vuodesta 1998.

Tutkimuksen vastaajia ei nettikyselyssä valittu satunnaisotannalla, vaan kuka tahansa saattoi vastata kyselyyn, myös anonyymisti. Tutkimusta ei tehty sellaisin tilastotieteellisin menetelmin, että vastauksia voitaisiin yleistää. Kyselyyn vastanneiden määrä oli kuitenkin sen verran suuri, että tilastointien pohjalta voi tehdä suuntaa antavia johtopäätöksiä ja olettamuksia. Tämä oli aikanaan myös kyselyn tarkoitus eli kerätä riittävän laajaa tausta-aineistoa.

Jäljempänä vertaan joitain kyselyn tuloksia Suomen elokuvasäätien yleisötutkimuksiin vuosilta 2008–2019. Elokuvasäätien yleisötutkimukset on tehty satunnaisotannalla puhelinhaastatteluina ja tutkimuksissa on ollut noin 500 vastaajaa.

Film-O-Holicin sivuilla olleen kyselyn ja Elokuvasäätien kyselyiden tulokset eivät luonnollisesti ole vertailukelpoisia tutkimusten erilaisten toteutustapojen ja kysymysasettelujen takia. Kyselyissä on kuitenkin havaittavissa samansuuntaisia ilmiöitä ja huomioita.

Film-O-Holic.comin kyselyssä kerättyjen taustatietojen perusteella keskimääräiseksi vastaajaksi voi profiloida 20–50-vuotiaan koulutetun kaupunkilaisen, joka on kiinnostunut elokuvasta. Maantieteellisesti vastaajia oli eniten Länsi- ja Etelä-Suomen alueilta ja merkittävä osa vastaajista asui yli 10 000 asukkaan kaupungissa. Suurimmalla osalla vastaajista oli vähintään toisen asteen koulutus. Vastaavanlaisiin tuloksiin on päädytty myös Film-O-Holicin omissa lukijakyselyissä, jotka on toteutettu vuosina 2002 ja 2017.

Puolet vastaajista kävi elokuvateatterissa kuukausittain, aktiivisimpia elokuvateatterikävijöitä olivat koulutetut kaupunkilaiset. Vertailuksi Suomen elokuvasäätien vuoden 2008 ja vuoden 2019 yleisötutkimuksissa noin 10 % vastaajista kertoi käyvänsä elokuvissa kuukausittain, joten Film-O-Holic.comin sivuilla kyselyyn vastanneet edustivat tavallista aktiivisempia elokuvateatterissa kävijöitä. Tästä voi päätellä, että Film-O-Holicin kyselyyn vastasi merkittävilta osin henkilöitä, jotka harrastavat elokuvaa ainakin jossain määrin.

Kotona elokuvia katsoi viikoittain noin puolet Film-O-Holicin kyselyn vastaajista ja vähintään kuukausittain elokuvia katsoi kotona 90 % vastaajista. Tulos on samansuuntainen kuin Elokuvasäätien vuoden 2008 yleisötutkimuksessa.

Kritiikin lukijat

Film-O-Holic.comin kyselyyn vastanneista 85 % seurasi ja luki elokuva-arvosteluja kuukausittain. Kaikista vastanneista reilu kolmannes seurasi arvosteluja viikoittain. Aktiivisimpia arvosteluiden seuraajia olivat eniten elokuvia katsovat.

Elokvakritiikkejä lukivat erityisesti he, jotka kävivät usein elokuvateatterissa, ja tässäkin ryhmässä korostuivat korkeakoulutetut katsojat. Elokuvien runsas katselu televisiosta ei vastaavalla tavalla näkynyt kiinnostuksena kritiikkiin.

Kyselyyn vastanneet seurasivat arvosteluja ylivoimaisesti eniten lehdistä ja internetistä. Kyselyssä ei aikanaan eroteltu nettijulkaisuja ja printtilehtien verkkosisältöjä. Kyselyn toteuttamisaikana useat printtilehdet julkaisivat sisältöä verkkosivuillaan vapaasti. Tänä päivänä printtilehtien sisällöt ovat verkossa pääasiassa maksumuurin takana. Puhtaat nettijulkaisut ovat sen sijaan toimineet koko ajan pääsääntöisesti vapaan luettavuuden

periaatteella. Kyselyn vastauksista voi päätellä, että printtilehdet on ymmärretty printtijulkaisuina, vaikka arvosteluja olisi luettu niiden verkkosivuilta.

Mielenkiintoinen havainto on, että Film-O-Holicin kyselyn vastaajista suhteessa eniten kritiikkiä seurasivat internetistä he, jotka eivät asuneet isoissa kaupungeissa. Internetin merkitys kritiikin lähteenä on elokuvaharrastajien kohdalla todennäköisesti korostunut alueilla, joilla ei ole vahvaa ja myös elokuvakritiikkejä julkaissutta päivälehteä. Suomen elokuvasäätiön vuoden 2008 yleisötutkimuksessa tulos oli kiinnostavasti päinvastainen ja eniten internetiä elokuvatiedon lähteenä käyttivät isoissa kaupungeissa asuvat.

Tutkimusten tulokset eivät ole vertailukelpoisia jo erilaisen kysymysasettelunsa takia. Poikkeavat tulokset kertovat kuitenkin elokuvayleisön heterogeenisyydestä ja kyselyiden erilaisista vastaajaryhmistä. Olennaista on, että kyselyissä merkittävä osa vastaajista ilmoitti hakevansa elokuvasta tietoja katseluvalintansa tueksi. Eli elokuvajournalismille on tarvetta ja lehdet ja internet ovat yhdessä merkittävien elokuvatiedon ja elokuvajournalismin lähde.

Kyselyn vastaajat seurasivat ylivoimaisesti eniten elokuvateatteriensi-iltojen arvosteluja. Myös videojulkaisujen arvosteluja seurattiin merkittävässä määrin, mutta televisiossa esitettävien elokuvien arvosteluja ilmoitti seuraavansa vain noin puolet vastaajista. Tulos on linjassa sen kanssa, että aktiivisimmin arvosteluja seuraavat katsovat eniten elokuvia teattereissa ja että arvostelujen seuraamisaktiivisuudella ei näyttäisi olevan kovin merkittävää suhdetta siihen, kuinka usein ja paljon televisiosta katsotaan elokuvia.

Kritiikillä on merkitystä

Film-O-Holicin kyselyyn vastanneista kaksi kolmannesta ilmoitti arvosteluiden vaikuttavan elokuvavalintoihinsa. Vastaajat kertoivat seuraavansa elokuvakritiikkiä saadakseen tietoa siitä, mitä elokuvia kannattaa katsoa. Kritiikkiä seurattiin myös, koska oltiin kiinnostuneita kriitikoiden näkemyksistä, ja samalla haluttiin vertailla omia mielipiteitä arvostelijoiden ajatuksiin tai vertailla kriitikoita keskenään. Annetut vastaukset viittaavat siihen, että arvosteluilla on merkitystä potentiaaliselle elokuvayleisölle: arvosteluista haetaan tietoa ja kriitikoiden näkemyksiä siihen, onko elokuva katsomisen arvoinen ja kannattaako siitä maksaa elokuvalipun hinta.

Kyselyn vastaukset ovat linjassa Suomen elokuvasäätiön yleisötutkimusten kanssa. Niissä yli puolet vastaajista on ilmoittanut elokuva-arvosteluilla olevan vaikutusta elokuvavalintoihin. Eri kyselyiden tulokset ovat melko lähellä toisiaan ja Film-O-Holicin hieman suurempi prosenttiluku selittynee kyselyn profiloitumisella enemmän elokuvaharrastajiin. Johtopäätös on eri kyselyiden pohjalta kuitenkin selkeä: elokuvakritiikeillä on vaikutusta yleisön elokuvavalintoihin ja elokuvissa käymiseen.

Film-O-Holicin kyselyllä selvitettiin tarkemmin myös suhtautumista elokuvakritiikkiin ja sen sisältöön. Tärkeimpänä ja kiinnostavimpana arvostelujen sisältönä vastaajat pitivät elokuvan analysointia. Sitä mitä analysoinnilla tarkoitettiin, ei kyselyssä tarkemmin määritelty. Huomioitava on, että analyysi voidaan ymmärtää eri tavoin. Jo kriitikot mieltävät analyysin eri tavoin, mikä kävi ilmi, kun kyselyn tuloksista keskusteltiin kriitikoiden kanssa. Helsingin Sanomien pitkäaikainen kriitikko Helena Ylänen ymmärsi analyysin elokuvan lähilukuna eli

esimerkiksi kohtausten osiin purkamisena. Ilta-Sanomiin elokuvakritiikkejä kirjoittava Tarmo Poussu tulkitsee analyysin elokuvan sisältöjen ja teemojen selittämisenä. Vastaava ajatus oli myös Turun Sanomiin kirjoittaneella Tapani Maskulalla. Oletettavasti suurin osan kyselyyn vastanneista lienee tarkoittanut analyysillä jotain samantapaista kuin Poussu ja Maskula, eli elokuvan analyysi ymmärretään elokuvan sisällön avaamisena ja selittämisenä.

Edellä kuvatun kaltainen analyysi oletettavasti hyödyttää kritiikin lukijaa, kun hän kritiikkiä lukemalla pyrkii hankkimaan tietoa siitä, onko elokuva häntä kiinnostava vai ei. Samasta lähtökohdasta myös elokuvan juonen selostamista pidettiin kyselyn vastaajien taholta tärkeänä, mutta ei lainkaan samassa määrin kuin analyysiä. Toisaalta juonen selostaminen nähtiin myös ongelmallisena mahdollisten juonipaljastusten osalta.

Kyselyn vastauksissa on kiinnostavaa havaita, että arvottamista ei kritiikeissä pidetty erityisen tärkeänä. Elokuvan ylenmääräiseen haukkumiseen suhtauduttiin jopa kielteisesti kuten myös kriitikon elitistisyyteen tai ylimielisyyteen. Vaikka arvottaminen on kritiikkiä jo tekstilajina määrittävä tekijä, niin elokuvakritiikin lukijoille arvottaminen ei vaikuttaisi olevan olennaisinta ainakaan Film-O-Holicin kyselyn vastaajien keskuudessa. Kyselyn perusteella elokuvakritiikin lukijat haluavat tietoa elokuvasta, eivät niinkään kriitikon näkemystä siitä, onko elokuva hänen mielestään hyvä vai huono.

Toisaalta arvottamisen merkitys korostui tähdissä. Valtaosa vastaajista suhtautui elokuvien tähdittämiseen myönteisesti tai neutraalisti. Vastausten perusteella elokuvien tähdittäminen mielletään elokuva-arvosteluihin liittyväksi käytännöksi, jota pidettiin tärkeänä, koska tähtien katsottiin nopeuttavan sekä elokuvien valintaa että arvostelujen valikointia varsinkin niissä tapauksissa, joissa arvostelijan linja oli tiedossa.

Eli hieman paradoksaalisesti vastaajien näkemykset arvottamisesta ovat osin ristiriitaiset. Vastausten perusteella kriitikolla on suotavaa olla johdonmukainen linja elokuvien arvottamisessa mutta arvottaminen ei saisi itse kritiikissä olla hallitsevassa roolissa. Tätä voi tulkita eri tavoin ja eri painotuksin. Oletettavasti kritiikin lukijat odottavat kriitikolta ammattitaitoa avata ja selittää elokuvaa sellaisilla arvottavilla painotuksilla, joiden avulla kritiikin lukijat voivat muodostaa elokuvasta oman näkemyksensä ja arvioida kiinnostaako elokuva heitä vai ei.

Kritiikillä on siis lukijalleen merkitystä. Kriitikon mielipiteillä ei ehkä niinkään ole väliä, mutta sillä mitä kriitikko sanoo elokuvasta, voi olla paljonkin painoarvoa.

Kyselyn tulokset suhteessa nykypäivään

Yli vuosikymmenen takaisen kyselyn tuloksia ja havaintoja on osaltaan suhteutettava nykypäivään ja esimerkiksi internetin osalta tapahtuneeseen kehityskulkuun.

Elokuvakritiikki itsessään ei ole 2000-luvun aikana olennaisesti muuttunut eikä kritiikin julkaisukanavassakaan ole tapahtunut huomattavia muutoksia, ainakaan toimitetun taidekritiikin näkökulmasta. Internet ja sosiaalinen media ovat luonnollisesti lisänneet kritiikin julkaisumahdollisuuksia sekä moniäänisyyttä, mutta yleisesti noteerattava kritiikki julkaistaan

edelleen pääsääntöisesti vakiintuneissa ja toimitetuissa julkaisuissa, joko printtinä tai internetissä.

Internetin merkitys julkaisukanavana on sen sijaan olennaisesti muuttunut 2000-luvulla. Kun vuoden 2008 kritiikkikyselyn vastaajien taustatietoja vertaa Film-O-Holicin vuosien 2002 ja 2017 lukijakyselytutkimuksiin, on havaittavissa selvä muutos vastaajien ikäjakaumassa. Vanhempien vastaajien osuus on vuosien myötä huomattavasti kasvanut ja nuorempien vähentynyt, mikä on selitettävissä internetin kehityksellä ja vakiintumisella yhdeksi merkittäväksi mediakanavaksi.

Vastaava kehitys on havaittavissa myös Elokuvasäätiön yleisötutkimuksissa. Niissä internetistä elokuvatietoa hakevien määrä nousi selkeästi vuodesta 2008 vuoteen 2015. Tämä näkyy myös ikäjakaumassa. Kun vuonna 2008 internet oli suosituin tiedonhakukanava alle 24-vuotiaille, vuonna 2015 internetistä oli tullut suosituin tiedonhakukanava alle 45-vuotiaille.

Läpikäymieni kyselytutkimusten perusteella voi sanoa, että internetin merkitys elokuvatiedon lähteenä on tasaisesti kasvanut ja samalla internetin käyttäjien ikäprofiili on noussut. Tämän myötä internetiä voi tänä päivänä pitää vähintäänkin tasavahvana elokuvajournalismin lähteenä perinteisen printtimedian kanssa. Kehityskulkuun lienee osaltaan vaikuttanut, että elokuvajournalismin ja elokuvakritiikien saama palstatila on printtimediassa kaventunut.

Viimeisen kymmenen vuoden aikana elokuvateatterien osalta ei ole tapahtunut sellaista muutosta, jonka voisi olettaa merkittävästi vaikuttaneen elokuvissa käymiseen ja sen osalta kritiikin seuraamiseen. Korona-ajan rajoitukset tunnetusti vaikuttivat suurella määrällä elokuvateatterien toimintaan, mutta korona-ajan vaikutuksia elokuvateattereissa käymiseen varsinkaan pidemmällä aikavälillä on vielä aikaista arvioida.

Sen sijaan elokuvien kotikatselun osalta on kymmenen vuoden aikana tapahtunut merkittävä muutos. Kritiikkikyselyn ajankohtana vuonna 2008 suoratoistopalveluja ei ollut vielä olemassa vaan kotikatselu tarkoitti tallenteiden tai televisiokanavilla esitettyjen elokuvien katselua. Nykyään suoratoistopalveluiden myötä elokuvia katsellaan kotona huomattavasti enemmän kuin kyselyn ajankohtana. Elokuvasäätiön vuoden 2019 yleisötutkimus puoltaa tätä, sillä vuoden 2019 tutkimuksessa näkyy jo selvä muutos, kun yli puolet Elokuvasäätiön kyselyn vastaajista kertoo katsovansa elokuvia eri suoratoistopalveluista. Nousu aiempiin tutkimusvuosiin 2013 (17 %) ja 2015 (26 %) on huomattava.

Myös korona-ajalla on julkisuudessa arveltu olleen vaikutuksia elokuvien katselutottumuksiin. Korona-aikana yleistyi käytäntö, jossa suoratoistopalveluissa julkaistaan merkittäviäkin uutuuksielokuvia jopa ohi elokuvateatterien tai lähes samaan aikaan elokuvan teatteriensi-illan kanssa. Kyseessä on tuore ilmiö, jonka vaikutuksesta elokuvien levitykseen ja katselutottumuksiin ei vielä toistaiseksi ole saatavilla kattavasti tietoa.

Elokvakritiikin ja ennen kaikkea elokuvakritiikin vastaanoton osalta on huomioitava, että Film-O-Holicin kritiikkikyselyn toteutusajankohtana vuonna 2008 sosiaalisen median käsite ei ollut vielä vakiintunut eikä sosiaalisella medialla ollut myöskään nykyisenkaltaista roolia mediakentässä. Tämän takia sosiaalista mediaa ei oltu kyselyssä eritelty lainkaan vastausvaihtoehtona kuin ei myöskään Elokuvasäätiön saman vuoden tutkimuksessa. Elokuvasäätiön tutkimuksissa sosiaalinen media on mukana vasta vuosina 2013 ja 2015.

Elokuvasäätiön vuoden 2015 tutkimuksessa sosiaalinen media oli elokuvatiedon lähde 13 % vastaajista.

Sosiaalisen median merkitystä elokuvakritiikin osalta on hankala arvioida, sillä sosiaalisella medialla ei vielä nykyäänkään ole perinteisempiin julkaisukanaviin rinnastettavaa roolia kritiikin julkaisualustana, ainakaan taidekritiikin viitekehyksessä. Kritiikin osalta sosiaalisen median merkitys kytkeytynee kritiikistä tiedottamiseen ja siitä käytävään keskusteluun. Muun elokuvatiedon suhteen tilanteen voi olettaa olevan toinen.

Lopuksi todettakoon omana elokuvakritiikin kannalta mielenkiintoisena yksityiskohtana, että Film-O-Holicin kyselyn toteutusajankohtana 2008 televisiosta oli vielä mahdollista seurata elokuvakritiikkiä ja televisiokanavilla esitettiin elokuvia käsitteleviä ohjelmia. Sittemmin ainakin isompien valtakunnallisten tv-kanavien tarjonnasta elokuvakritiikki on käytännössä kadonnut.

Lähteet

Kritiikkikyselyn alkuperäinen raportti: Kritiikkikyselyn raportti 2008.

[<http://widerscreen.fi/kritiikki/pdf/kritiikkikysely-raportti-2008.pdf>]

Kotimaisen elokuvan yleisöt -tutkimus 2008. Suomen elokuvasäätiö. [[https://www.ses.fi/wp-content/uploads/2020/10/Kotimaisen elokuvan yleisot tutkimus 2008.pdf](https://www.ses.fi/wp-content/uploads/2020/10/Kotimaisen-elokuvan-yleisot-tutkimus-2008.pdf)]

Kotimaisen elokuvan yleisöt -tutkimus 2015. Suomen elokuvasäätiö. [[https://www.ses.fi/wp-content/uploads/2020/10/Kotimaisen elokuvan yleisot raportti 2015.pdf](https://www.ses.fi/wp-content/uploads/2020/10/Kotimaisen-elokuvan-yleisot-raportti-2015.pdf)]

Kotimaisen elokuvan yleisöt -tutkimus 2019. Suomen elokuvasäätiö. [<https://www.ses.fi/wp-content/uploads/2020/10/Kotimaisen-elokuvan-yleis%C3%B6t-2019.pdf>]